

10. Порубов Н.И. Научные основы допроса на предварительном следствии / Н.И. Порубов. – 3-е изд. перераб. – Минск : Вышэйшая школа, 1978. – 176 с.
11. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей : [учебное пособие] / А.Р. Ратинов. – М. : НИИРИО ВШ МООП РСФСР, 1967. – 290 с.
12. Соловьев А.Б. Процессуальные, психологические и тактические основы допроса на предварительном следствии / А.Б. Соловьев. – М. : Юрлитинформ, 2002. – 187 с.
13. Шепітько В.Ю. Допит : [науково-практичний посібник] / В.Ю. Шепітько. – Х. : КримАрт, 1998. – 36 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України (станом на 5 січня 2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
15. Криминалистика: информационные технологии доказывания : [учебник для вузов] / [А.И. Баянов, Т.М. Дмитренко, В.А. Жбанкова и др.] ; под ред. В.Я. Колдина. – М. : Зерцало-М, 2007. – 752 с.

ЗАГУРСЬКИЙ О. Б.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри гуманітарних
і фундаментальних дисциплін
(Івано-Франківський навчально-
науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного
економічного університету)

УДК 343.138

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПРАВОЗАСТОСОВНОМУ РІВНІ

У статті розкрито основні підходи до розуміння правової природи кримінальної процесуальної та кримінально-правової політики. Автор аналізує особливості реалізації кримінальної процесуальної та кримінально-правової політики на правозастосовному рівні.

Ключові слова: кримінально-правова політика, кримінальна процесуальна політика, кримінальне законодавство, кримінальне процесуальне законодавство, правозастосування.

В статье раскрываются основные подходы к пониманию правовой природы уголовной процессуальной и уголовно-правовой политики. Автор анализирует особенности реализации уголовной процессуальной и уголовно-правовой политики на правоприменительном уровне.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, уголовная процессуальная политика, уголовное законодательство, уголовное процессуальное законодательство, правоприменение.

In the article the basic going open up near to understanding the legal nature of criminal procedural policy and criminal law policy. The author analyzes the features of the implementation of the criminal procedural policy and criminal law policy on the level of enforcement.

Key words: criminal law policy, criminal procedural policy, criminal legislation, criminal procedure legislation, enforcement.

Вступ. У вітчизняній юридичній науці кримінальну процесуальну та кримінально-правову політику можна віднести до понять, які належним чином розроблені. Водночас під час їх практичної реалізації виявляється цілий ряд досить серйозних проблем і негативних тенденцій.

Аналізу особливостей кримінально-правової політики присвячені наукові праці зарубіжних вчених: С.С. Босколова, О.В. Гребцова, Ю.В. Голіка, А.І. Долгової, І.А. Ісмаїлова, О.І. Коробєєва, Г.Ю. Лєснікова, Н.О. Лопашенко, А.В. Наумова, Є.Ф. Побегайло, Б.Т. Разгельдієва, А.В. Усса, В.Д. Філімонова, С.Г. Чаадаєва та ін.

В Україні окремими аспектами кримінально-правової політики цікавилися українські вчені: М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, Я.М. Брайнін, В.І. Борисов, Ф.Г. Бурчак, С.Б. Гавриш, В.К. Гришук, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, В.С. Зеленецький, М.В. Костицький, О.М. Костенко, О.М. Литвак, П.С. Матишевський, П.П. Михайленко, В.О. Навроцький, М.І. Панов, В.М. Смітєнко, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, П.Л. Фріс, В.І. Шакун та ін.

Проте актуальні проблеми взаємозв'язку кримінальної процесуальної та кримінально-правової політики на правозастосовному рівні в контексті політики у сфері боротьби зі злочинністю ще не були предметом самостійного наукового дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз проблем взаємозв'язку кримінальної процесуальної та кримінально-правової політики на правозастосовному рівні, а також дослідження ефективних форм якісної реалізації практичних завдань, які стоять перед підсистемами політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Результати дослідження. Досліджуючи правову природу правозастосовної діяльності, необхідно виходити насамперед із того, що, по-перше, ця сфера діяльності є виключно прерогативою органів кримінальної юстиції; по-друге, правозастосовна діяльність має владний характер, оскільки правозастосовні акти, які видаються органами кримінальної юстиції, є обов'язковими до виконання, гарантуються державним примусом і мають імперативний характер; по-третє, правозастосовна діяльність повинна відповідати вимогам доцільності, справедливості й обґрунтованості.

У зв'язку із цим слід визначити кримінальну процесуальну діяльність як один із видів правозастосовної діяльності, який включає в себе суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, кримінальні процесуальні рішення, кримінальні процесуальні дії і т. п.

І.В. Глов'юк до основних властивостей кримінально-процесуальної діяльності відносить: правозастосовний характер цієї діяльності; включення до цієї діяльності системи дій та процесуальних рішень; віднесення до суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності усіх суб'єктів, які тим чи іншим чином беруть участь у кримінальному судочинстві та наділяються у зв'язку із цим кримінально-процесуальною компетенцією або кримінально-процесуальним статусом, віднесення як елементів кримінально-процесуальної діяльності тільки тих дій, які регламентовані нормами кримінально-процесуального права та реалізуються у кримінально-процесуальних відносинах; цільову спрямованість цієї діяльності [1, с. 466].

Визначаючи місце кримінально-правової політики в системі суспільних наук, П.Л. Фріс зазначає, що «кримінально-правова політика є галузевою наукою кримінально-правового циклу, що вивчає потреби держави у сфері охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів особи засобами кримінально-правового впливу за допомогою притаманних їй методів криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації, розробляє пропозиції щодо законодавчого забезпечення задоволення цих потреб» [2, с. 19].

На думку В.І. Борисова та П.Л. Фріса, «рівневий аналіз кримінально-правової політики дає підстави виділяти доктринальний, програмний, законодавчий, правозастосовний, правовиконавчий та науковий рівні» [3, с. 15].

В.І. Борисов зауважує, що «правозастосовний рівень пов'язаний зі сферою застосування кримінально-правових норм та інститутів правоохоронними і судовими органами. Видається, що для кримінально-правової політики правозастосовна діяльність набуває неабиякого значення, оскільки стосується практичного використання та ефективного застосування законодавства про кримінальну відповідальність правоохоронними та судовими органами.

Саме цей аспект кримінально-правової політики найбільш яскраво відображає політичну волю держави у боротьбі зі злочинністю, насамперед з тими її проявами, які набувають особливо негативного резонансу для суспільства на сучасному етапі розвитку України. Якщо у правотворчій діяльності втілюються стратегічні завдання, то у правозастосовній – тактичні» [4, с. 234].

Важливою зв'язною ланкою між правотворчою діяльністю держави і практикою застосування правових норм, забезпечуючи їх єдність і взаємодію з питань правового регулювання, виступає правозастосовна практика. Вона втілює в собі основні напрями стратегії і тактики державного управління процесами владної реалізації юридичних норм і виражає лінію держави у сфері реалізації права [5, с. 10].

І.В. Козич вважає, що «у правозастосовній площині суб'єктами являються правоохоронні органи; формами – акти застосування закону про кримінальну відповідальність, приріком, вироки» [6, с. 155].

О.Б. Загурський під правозастосовним рівнем кримінальної процесуальної політики розуміє «забезпечення відповідно до закону здійснення правозастосовної діяльності суб'єктами кримінальної процесуальної політики. Правозастосування – це сфера прояву професіоналізму суддів, працівників прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, оперативних підрозділів, адвокатури та всіх органів, які застосовують право» [7, с. 38].

Застосування кримінально-правових норм як різновид правозастосовної діяльності може бути здійснено шляхом: 1) використання кримінально-правової норми; 2) запровадження кримінально-правової норми; 3) виконання кримінально-правової норми; 4) закріплення (фіксування) факту застосування кримінально-правової норми у кримінально-процесуальному документі [8, с. 111].

Головною і системоутворювальною є функція суду щодо застосування кримінально-правових норм відповідно до норм кримінального процесу під час здійснення правосуддя, що передбачає існування певних неформальних стадій процесу: застосування судом норм кримінального права, кримінального процесу; кримінально-правова кваліфікація вчиненого; перевірка законності й обґрунтованості обвинувачення, його доцільності та справедливості; заповнення прогалин правових норм; результативне визначення дії системи кримінально-правових та кримінально-процесуальних норм для постановлення рішення (вироку) суду [9, с. 418–419].

Взаємозв'язок кримінальної процесуальної та кримінально-правової політики на правозастосовному рівні найбільш яскраво проявляється у співвідношенні предмета доказування і складу злочину. І це не випадково, оскільки предмет доказування за своїм змістом нерозривно пов'язаний із матеріально-правовим поняттям складу злочину.

В.Г. Гончаренко зауважує, що «ми повинні твердо пам'ятати, що кримінальне судочинство побудовано на юридичному доказуванні як окремому випадку загальнолюдського пізнання, у результаті якого повинна бути встановлена об'єктивна істина щодо наявності чи відсутності в діянні особи, стосовно якої проводилося судочинство, складу злочину. Це цілком логічно, бо доктрина нашого кримінального права імперативно проголошує, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбачений Кримінальним кодексом України (далі – КК України). Предмет доказування у кримінальних справах являє собою фактичний склад злочину, що дозволяє виконати всі завдання кримінального судочинства щодо тих діянь, стосовно яких здійснювалося дізнання, досудове слідство і судовий розгляд» [10, с. 121–122].

О.В. Крикунов до предмета доказування включає «обставини, що мають кримінально-правове значення (встановлення підстави для кримінальної відповідальності, кримінально-правової кваліфікації, визначення справедливої міри відповідальності) та впливають на кримінально-процесуальну діяльність» [11, с. 523].

Як і у кримінальному праві склад злочину містить загальні ознаки злочинного діяння, які не залежать від конкретного злочину, так і у кримінальному провадженні предмет доказування охоплює фактори, які визначають винність і караність у загальному вигляді. І як

зауважує М.С. Строгович, «насамперед повинні бути доказані всі факти, з яких складається кримінально-каране діяння, що містить об'єктивні та суб'єктивні елементи складу злочину» [12, с. 362].

Оскільки кримінальне провадження є засобом реалізації матеріально-правових відносин, структура предмета доказування значною мірою визначаються матеріальним законом. Структуру предмета доказування встановлює кримінальний процесуальний закон, а його зміст – закон України про кримінальну відповідальність. Які б варіанти структури предмета доказування не пропонували дослідники цього питання (кримінально-правовий, цивільно-правовий та кримінологічний елементи), обставини, які відносяться до характеристики складу злочину, займають серед них провідне місце.

Н. Орловська робить висновок про те, що «модель кримінально-правового впливу на юридичних осіб у КК України потребує суттєвої доробки, але вона не є такою, що взагалі не вписується у вітчизняне кримінально-правове поле. З огляду на недосконалість нормативних приписів було б доцільно відкласти набуття чинності змін КК України, що розглядаються» [13, с. 129].

Відбулися відповідні зміни у кримінальній процесуальній політиці у сфері суб'єктів кримінального провадження (з'явився новий учасник кримінального провадження – представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження); у кримінальній процесуальній політиці у сфері доказування (доказуванню підлягають обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру); у кримінальній процесуальній політиці у сфері досудового розслідування (закриття кримінального провадження щодо юридичної особи); у кримінальній процесуальній політиці у сфері особливих порядків провадження (заборона укладення угоди про примирення та угоди про визнання винуватості щодо уповноваженої особи юридичної особи).

Проблема притягнення до кримінальної відповідальності знаходиться у тісному зв'язку із практично реалізацією вимог презумпції невинуватості, з питанням про характер заходів процесуального примусу та підстав їх застосування, про форми кримінального провадження тощо.

В.О. Меркулова вважає, що «неоднозначність визначення окремих положень кримінального законодавства безумовно відтворюється у наявності досить різних наукових позицій щодо сутності кримінальної відповідальності, ототожнення кримінальної відповідальності і покарання, зведення кримінальної відповідальності до застосування санкцій, розуміння кримінальної відповідальності як обов'язку особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, піддатися дії кримінального закону, мірі кримінально-правового впливу тощо» [14, с. 111–112].

П.Л. Фріс розуміє під «кримінальною відповідальністю правовий інститут, що визначає покладений на особу державою або суспільством чи прийнятий особою на себе самостійно обов'язок у разі порушення кримінально-правових норм дати відповідь за свою поведінку компетентним органам і прийняти примусові заходи (покарання), адекватні ступеню суспільної небезпечності вчиненого злочину» [15, с. 277].

Указані підходи до розуміння інституту кримінальної відповідальності мають значення для правильного визначення поняття «притягнення до кримінальної відповідальності». Притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

У будь-кому разі в самому понятті «кримінальна відповідальність» у кримінальному процесуальному розумінні закладено положення, відповідно до якого за вчинене кримінальне правопорушення особа фактично підлягає кримінальній відповідальності на стадії досудового розслідування, несе принаймні ту частину відповідальності, яка пов'язана із кримінальним процесуальним становищем підозрюваного і полягає насамперед в обов'язку зазнати кримінального переслідування.

Розглядаючи питання ефективності запобіжних заходів, В.О. Попелюшко підкреслює той факт, що «одним із найважливіших питань у практиці досудового розслідування і судо-

вого провадження є застосування запобіжних заходів як виду кримінального процесуального примусу попереджувального (випереджувального) характеру, пов'язаного з тимчасовим обмеженням (позбавленням) слідчим суддею, судом права особи (підозрюваного, обвинуваченого) на свободу й особисту недоторканність» [16, с. 4].

Метою застосування запобіжних заходів є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується [17].

Сама собою кримінальна процесуальна форма, яка передбачає наявність запобіжних заходів і владний характер дій державних органів, визначається завданнями, які пов'язані з виявленням обставин кримінального правопорушення та осіб, винних у їх вчиненні, реалізацією відносин кримінальної відповідальності. Застосування запобіжних заходів залежить від виду кримінального правопорушення, ступеня його тяжкості, тяжкості покарання тощо.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у вигляді позбавлення волі лише у випадках: 1) якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання штрафу в розмірі понад 3 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (якщо підозрюваний не виконав покладені на нього обов'язки у процесі обрання запобіжного заходу і т. п.). Отже, звідси випливає, що особа не підлягає затриманню за вчинення злочину невеликої тяжкості чи кримінального проступку, за який не передбачено основного покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк.

У зв'язку із цим Ю.В. Лисюк зазначає, що «потребують удосконалення норми Кодексу у частині порядку застосування застави, а саме необхідна конкретизація та розмежування, за якими кримінальними правопорушеннями слідчий суддя, суд може прийняти рішення про застосування застави, а за якими застосувати інший, враховуючи в обов'язковому порядку тяжкість кримінального правопорушення та психологічний стан правопорушника» [18, с. 270].

Висновки. Таким чином, ефективність взаємозв'язку кримінальної процесуальної та кримінально-правової політики на правозастосовному рівні залежить від багатьох факторів, серед яких можна виділити: стадію кримінального провадження, суб'єкта правозастосовного процесу, вид кримінального процесуального рішення, правильність дотримання кримінального процесуального закону, правильність застосування закону України про кримінальну відповідальність, спільність мети, яка закріплена у правозастосовних актах, що передбачається кримінально-правовою нормою. А це також дозволяє здійснити поділ правозастосовної практики на судову, прокурорську, слідчу, кримінально-виконавчу та ін.

Список використаних джерел:

1. Глов'юк І.В. Кримінально-процесуальна діяльність: проблеми визначення поняття / І.В. Глов'юк // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 64. – С. 461–468.
2. Борисов В.І. Сучасна політика держави у сфері боротьби зі злочинністю та її кримінально-правовий напрям / В.І. Борисов // Право України. – 2012. – № 1–2. – С. 233–241.
3. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правова політика у системі суспільних наук / П.Л. Фріс // Питання боротьби зі злочинністю – 2016. – Вип. 31. – С. 3–27.

4. Борисов В.І. Поняття кримінально-правової політики / В.І. Борисов, П.Л. Фріс // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – С. 15–31.
5. Козич І.В. Рівні та площини кримінально-правової політики / І.В. Козич // Політика у сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення : матер. Інтернет-конф. (23–30 квітня 2012 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2012. – С. 154–156.
6. Мазуренко А.П. Правотворчество и правоприменение как универсальные формы реализации правовой политики / А.П. Мазуренко // Актуальные проблемы юридической науки и правоприменительной практики : матер. Междунар. науч.-практ. конф. (27 сентября 2013 г., г. Харьков). – Х., 2013. – С. 8–12.
7. Загурський О.Б. Кримінальна процесуальна політика України: історико-правовий аспект : [монографія] / О.Б. Загурський. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2014. – 215 с.
8. Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні : [монографія] / за заг. ред. В.І. Борисова, В.С. Зеленецького. – Х. : Право, 2010. – 400 с.
9. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / за ред. В.В. Сташица. – Х. : Право, 2008. – Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. – 2008. – 840 с.
10. Гончаренко В.Г. Предмет доказування у кримінальному судочинстві / В.Г. Гончаренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 1 (20). – С. 120–122.
11. Крикунов О.В. Предмет доказування у кримінальному процесі крізь призму судового та доктринального тлумачення / О.В. Крикунов // Держава і право. – 2010. – Вип. 50. – С. 523–529.
12. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса : в 2 т. / М.С. Строгович. – М. : Наука, 1968. – Т. 1 : Основные положения науки советского уголовного процесса. – 1968. – 468 с.
13. Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу в Україні / Н. Орловська // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 125–130.
14. Меркулова В.О. Законодавчі проблеми визначення інституту кримінальної відповідальності / В.О. Меркулова // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (1 листопада 2013 р., м. Одеса). – О. : Фенікс, 2013. – С. 110–114.
15. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : [монографія] / П.Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
16. Попелюшко В.О. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування / В.О. Попелюшко // Адвокат. – 2012. – № 9 (144). – С. 4–6.
17. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
18. Лисюк Ю.В. Деякі питання застосування застави як запобіжного заходу під час здійснення кримінального провадження / Ю.В. Лисюк // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доп. та повід. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 вересня 2013 р., м. Львів). – Л. : Вид-во ЛВДУВС, 2013. – С. 266–270.

